

11. Харлоф Э. Местные органы власти в Европе / Э. Харлоф ; пер. с англ. и предисл. П. И. Камышанова. – М. : Финансы и статистика, 1992. – 208 с.

References

1. Babayev, V. (2010), *Managing cities: theoretical and applied aspects: Monograph*, Kharkiv : KNAME, 307 p.
2. “Public administration, philosophical, ideological and methodological problem: monograph” (2003), by red. V. Knyazeva, Kyiv : Millenium, 320 p.
3. Egorov, A. (2001), “City as a socio-economic object management”, Donetsk.: ІІЕ NASY, 133 p.
4. Kaplan, Y. (2010), “Areas of reform of local government. Ukraine in 2010, the annual assessment of the political and socio-economic development: monograph”, Kyiv : NASS, P. 42.
5. Klymenko, S., Dubrova, O., Barabas D., Omelyanenko, T., Vakulenko, A. (2006), “Management of competitiveness of the enterprise”, Kyiv : KNEY, 527 p.
6. Kovalska, I. (2006), “The value of the competitive advantages of the region to ensure competitiveness”, *Bulletin of Lviv Academy of Commerce*, Vol.20, P. 350–355.
7. Nakonechny, V. (2013), “Governance and city management”, *State and Regions*, http://nbuv.gov.ua/UJRN/drdu_2013_1_28
8. Prohorova, M. S. (2016), “Management as a strategy of city management”, *Municipal Economy of Cities*, No. 8, <http://www.lille.fr/Votre-Mairie/La-municipalite-recrute>
9. Rubtsov, V. (2001), “Ethics politicians and officials (codification approaches)”, Kyiv : Institute of Local Democracy, 56 p.
10. Cherlyak, I., Pavlenko, T. (2003), “Managing the development of the city in terms of choice of European integration Ukraine”, Kyiv : YAPA, No.1, P.301–303.
11. Harlof, E. (1992), “Local authorities in Europe”, Moscow : Finance and Statistics, 208 p.

УДК 378.091.2:656.61 (210) (262.54)

Професійно-освітні чинники підготовки фахівців водного транспорту в контексті проблеми регіонального розвитку й соціальної стабільності Приморського регіону

Наталя Глебова –

кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри соціології,
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Б. Хмельницького,
Мелітополь, Україна.
E-mail: nat_gavrina2005@mail.ru

У статті розглянуто проблеми формування, закріплення, відтворення й регулювання продуктивних форм відносин між членами суспільства на засадах забезпечення згуртованості та культурної взаємовідповідності членів професійних груп. Ґрунтуючись на загальній теорії адаптації особистості проаналізовано чинники впливу освітнього середовища на ціннісні орієнтації особистості як засобу досягнення оптимальної соціальної рівноваги індивіда. Висвітлено перспективи залучення освітніх практик розширення можливостей повноцінної адаптації особистості до правил ринкових відносин і формування ринкової культури в молоді та оптимізації системи соціальних взаємин в усталеному регіональному соціокультурному просторі за допомогою підвищення ефективності підготовки фахівців водного транспорту в сучасних умовах розвитку морської галузі в Україні.

Received: October, 2016
1st Revision: November, 2016
Assepted: December, 2016

Ключові слова: морська спільнота, морська соціальна субкультура, людина моря, морська соціологія, український Приморський регіон.

Glebova Natalya. The Vocational and Educational Factors of Training Specialists of Water Transport in the Context of Problems in Regional Development and Social Stability of the Pomeranian Region. This paper addresses the problem of developing methodological principles of vocational education in the context of real social interaction and civic Ukrainian community on the principles of cohesion and cultural conformity of the members of the professional groups. There is analyzes modern methods of research and scientific support of the process of formation

of professional education for better use of the educational potential in this process; it substantiates the expediency of integrated solution, consolidation, restoration and regulation of productive forms of relations between members of society on the principles of cohesion and cultural conformity of the members of the professional groups, and the implementation practice models of education that allows us to extend the capabilities of a full adaptation of the individual to the rules of market relations and market culture among young people. It substantiates the need for comprehensive consideration of the specific professional training of maritime professions as extremely important means of achieving social balance individual and optimal interaction between the individual and the social environment in the social relations in the established regional socio-cultural space.

Key words: marine community, the marine social subculture, people of the sea, sea Sociology, Ukrainian seaside region.

Глебова Наталья. Профессионально-образовательные факторы подготовки специалистов водного транспорта в контексте проблем регионального развития и социальной стабильности Приморского региона. На основе общей теории адаптации личности в статье рассмотрены проблемы формирования отраслевого специалиста как элемента социальной системы в условиях социальной трансформации общества. Исследуются факторы влияния образовательной среды на ценностные ориентации личности и жизненный мир конкретного индивида как элемента социальной системы Устанавливается взаимосвязь социально-культурных условий образовательной среды формирования отраслевого специалиста и характера ценностно-значимых для регионального развития социальных связей на основе культурного соответствия членов профессиональных групп. Обосновывается потребность расширения методов и форм полноценной адаптации личности к правилам рыночных отношений и формирования рыночной культуры у молодежи как пути оптимизации системы социальных отношений в устойчивом региональном социокультурном пространстве, эффективность подготовки специалистов водного транспорта в контексте перспектив развития морской отрасли в Украине.

Ключевые слова: морское сообщество, морская социальная субкультура, человек моря, морская социология, украинский Приморский регион.

Постановка наукової проблеми та її значення. В українському соціумі сьогодні все більш усвідомлюється проблема нових соціально-демографічних реалій, що пов'язуються не лише з тенденціями кризи старих соціальних й економічних структур суспільства, але й із новими формами проявів соціальної та професійної активності громадян, що належать до різних соціокультурних страт і є носіями певних ознак – репрезентативних маркерів світоглядно-ціннісних, ментальних, комунікативних чи інших характеристик особливостей своїх етнічних, професійних, територіальних чи інших соціальних груп, які й укладають соціальну структуру сучасного українського суспільства. Численні новітні наукові дослідження засвідчують, що поточні характеристики регіональної соціокультурної реальності й менталітету значної частини населення, будучи чинником впливів і видозмін якісних характеристик процесів формування професійних спільнот окремих регіонів, у повсякденному житті значною мірою впливають на формування цілісного «інтерсуб'єктивного світу» індивіда та визначають соціальну спрямованість його зусиль, таким чином впливаючи на формування якості регіонального соціального простору [1; 2; 3; 7].

Підставою для такого підходу слугують і міждисциплінарні та галузеві напрацювання соціальних й економічних досліджень, різноаспектно пов'язаних із соціокультурною проблематикою «людини моря», у яких зазначається, що саме від сьогоденного рівня розуміння соціальної значимості та змоги продуктивного соціального впливу на побутуючі ідентичності й світогляди, життєві стилі, традиції, професійні норми та цінності суспільство набуває можливість коригувати процеси в потрібне русло. Відсутність означеного узагальнення результатів міждисциплінарних напрацювань сьогодні стає завадою для достатньо коректного прогнозування подальших впливів соціального складника того соціоментального чинника, що характеризує будь-який пов'язаний із морем географічний регіон як «людей моря»¹, на загальний стан цих субкультур і соціальну поведінку їхніх носіїв [5; 10].

Тому, зважаючи на потребу розширити пізнавальний горизонт щодо соціальних утворень, вивчення яких досі принципово обмежувалося дослідженням певного сектору соціальної дійсності, і згідно з вимогою суспільної практики вбачаємо доцільним зосередити зусилля на обґрунтуванні методологічного підходу та соціологічного уточнення рівня розуміння й використання суб'єктивних

---

¹ Міжнародний науковий форум «Морська стратегія держави. Розвиток та реалізація морського потенціалу України» 28.02.2015–28 квітня 2015 р. Національний інститут стратегічних досліджень м. Київ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1787/>

механізмів зворотних впливів на свідомість окремої людини антропо- й соціокультурних чинників як засобу коригування якості професійної освіти. Водночас, урахувавши євроінтеграційний вектор суспільно-культурної генези українського суспільства та значних видозмін його соціальних стратифікацій і засад діяльності суспільних інституцій, вважаємо своєчасним здійснення комплексного наукового відстеження різномірних селективних процесів у межах реалізації галузевих вітчизняних освітянських стратегій, зокрема дослідження чинників й передумов удосконалення та модернізації процесу підготовки фахівців.

Мета статті – обґрунтування способів оптимізації системи соціальних відносин в усталеному регіональному соціокультурному просторі з опорою на ефективність підготовки фахівців морського транспорту в сучасних умовах розвитку морської галузі в Україні.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Соціально-культурні контексти вивчення проблем професійного вибору особистості неодмінно вказують, що будь-яке історично й традиційно сформоване суспільство характеризується специфічною ієрархією цінностей, які виконують роль соціальної регуляції. Тому, на нашу думку, засвоєння цієї системи окремою особистістю складає необхідну основу і професійної соціалізації особистості, і підтримки усталеного нормативного порядку в професійній спільноті. Оскільки вказані цінності, заломлюючись крізь призму індивідуальної життєдіяльності, входять у психологічну структуру особистості у формі особистісних цінностей, ієрархія яких виступає сполучною ланкою між громадським й індивідуальним буттям, то такий підхід дає змогу обґрунтувати використання засобів професійної освіти у формуванні самосвідомості фахівця, як члена сучасної професійної спільноти на засадах соціальної довіри [5].

Вітчизняними соціальними науками довгий час опускалася проблема дослідження регіональних аспектів формування історично-ментальної, психологічної, професійної, природокультурної, екологічної, економічної й професійної орієнтації населення приморських зон нашої країни, омешканої четвертою частиною її населення. Водночас вивчення проблем морських спільнот приморських регіонів країни – структурна компонента наукового обґрунтування засад сталого розвитку України як традиційної морської спільноти, що цілком співзвучне і суспільним запитам цих громад сьогодні, і тим концептам, що ґрунтуються на висновках багатьох вітчизняних та міжнародних науково-академічних і громадських дебатів². Водночас численні зарубіжні дослідження засвідчують, потяг до вибору праці на морі, що проявляється в багатьох формах, у тому числі у виборі професій, пов'язаних із морем, і є тим специфічним соціально-культурнотвірним, притаманним цій групі людей, що виникає в процесі їх взаємодії із загальносуспільним середовищем та зазвичай детермінується певними відмінностями їхньої самосвідомості [9, с. 36], що в регіонах із розвинутими морськими традиціями куди частіше бувають значимими різноманітні соціальні й культурні установки, що пов'язані з міжособистісними та особистісно-громадськими взаєминами, ставленням до праці на морі тощо. Узагальнення світового й вітчизняного досвіду соціологічних практик вивчення проблеми, зокрема соціології професій та соціології освіти, вказує, що дослідження регіональної спільноти змушує нас сьогодні торкатися соціального об'єкта крізь призму таких, достатньо незвичних для вітчизняної соціології категорій, як соціальна «морська субкультура», власне маючи на меті типологію й узагальнення широким соціальним характеристикам «людини моря» засобами «морської соціології» [9].

Розуміння складності досліджуваної проблематики як зі структурного, так і динамічного погляду вже на цьому етапі дає змогу залучити до її розв'язання критерії їх вирішення з різних розділів соціології – від дослідження соціальних інститутів (наприклад соціологія виховання, соціологія сім'ї, соціологія промисловості) і соціальних спільнот (територіальних спільнот, соціально-професійних категорій), до різних соціальних процесів (інтеграції або дезінтеграції). Зрозуміло, що на певному структурному й динамічному рівнях розвитку та функціонування досліджуваних нами соціальних об'єктів сьогодні неминучі впливи як соціальних чинників глобального характеру (інформаційні й глобалізаційні зміни), так і суттєвих передумов, відбитих у соціальних стереотипах суто антропологічного, психологічного та політичного походження (етнокультурного, ментального, конфесійного, ідеологічного характеру). Це дає змогу розглядати морську й приморську соціальну регіональну субкультуру (у найширшому розумінні), не обмежуючи

² Міжнародний науковий форум «Морська стратегія держави. Розвиток та реалізація морського потенціалу України» 28.02.2015 28 квітня 2015 р. / Національний інститут стратегічних досліджень м. Київ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1787/>

апріорі напрямів генези об'єкта й не випускаючи з поля зору предметних зв'язків досліджуваного об'єкта як динамічного елемента українського соціуму [2].

Ми виходимо з того, що найважливішою характеристикою фахівця морської галузі, як і кожної соціальної системи, є її структура як сукупність стійких зв'язків між компонентами об'єкта, що забезпечують його цілісність і totoжність самому собі. Оскільки особистість усередині професійної страти, що зазнає соціальних змін, є одночасно і об'єктом, і суб'єктом соціальних перетворень, то становище людини, котра формується як професіонал у складному переплетенні соціальних зв'язків, можна проаналізувати на підставі добре відомих соціологічних референтів, які підкреслюють усвідомлення людиною суперечливості свого соціального становища на етапі здобуття освіти та реакції на нього середовища [1].

Зазначене вище, на нашу думку, достатньою мірою обґрунтовує потребу переосмислення самої моделі підходів до професійної освіти як компоненти професійної адаптації індивідуума в сучасному соціумі, оскільки професійна підготовка фахівців морського транспорту в сучасних умовах стає достатньо чітким виразником інтегрованої сукупності складного комплексу соціальних цілепокладань, симпатій, антипатій, орієнтацій, очікувань особистості тощо, що формує і його оцінку життєвої ситуації та спрямовує поведінку особистості в складних умовах трансформаційного суспільства, тобто означає зусилля й намагання особистості «вписати» свій життєвий світ у нову систему соціальних координат [3]. Оскільки насправді одночасно відбувається й багато процесів протилежного спрямування, то цілком адаптованою професійно можна вважати особистість, яка «вписує» і нову соціальну реальність у власну систему уявлень про світ, і ставлень до нього. Отже, соціокультурні контексти формування професійних страт в умовах суспільних трансформацій стають чи не найбільш значимими для професійної адаптації, що передбачає, передусім, інтерналізацію нового соціального досвіду, тобто «привласнення» людиною нових атрибутів соціального світу й створення на цій основі оновленої суб'єктивної картини світу, зокрема введення в дію механізму соціалізації [6, с. 49]. Оскільки «людина професійно адаптована» народжується на перетині суб'єктивної та об'єктивної реальності, інтегруючи зовнішні впливи, внутрішні сприйняття й оцінки, для більш глибокого її розуміння доречно поєднання різних поглядів на систему людина-світ – освітньо-педагогічних, культурологічних, соціологічних і глибинно психологічних. Водночас оскільки освітнє середовище, у тому числі і його соціально-культурні характеристики, визначають місце й час подій, їхніх учасників та зміст процесів, а особистість привносить у цю ситуацію саме сприйняття її «своєю» як важливого фактора, то велике значення має те, чи готові люди до розв'язання своїх проблем, чи здатні вони взяти на себе відповідальність за власне життя. Тому вивчення соціально-психологічних чинників як ідентифікації, так і професійної адаптації особистості в умовах суспільної кризи висуває перед дослідниками складну проблему використання загальної теорії адаптації особистості щодо впливів освітнього середовища на зміни ціннісного погляду особистості щодо звичного предмета сприйняття, усвідомлення та впливу [7].

За своєю суттю, професійний вибір людини в соціально-психологічному плані – це момент певної дезадаптованості людини в умовах зіткнення з новою дійсністю, що вимагатиме значної реконструкції усталеного світосприйняття. У зазначених умовах успішність процесів соціальної та професійної особистісної адаптації – невід'ємна складова частина досягнення зрілості цілою віковою стратою суспільства. Традиційно при цьому спостерігають різні стратегії її подолання залежно від того, які саме адаптаційні механізми пропонує система освіти й професійних практик [6, с. 51].

У випадку сьогоденних реалій подібна ситуація ускладнюється й тим, що в сучасних умовах значною мірою блокується традиційний різновид адаптації, заснованої на пристосуванні до усталених соціокультурних норм, що транслуються попередніми поколіннями. Результати аналізу напрацювань із теорії адаптації дають підставу стверджувати, що в таких випадках проблема професійної компоненти як складової частини соціальної адаптації завжди загострюється в площині взаємодії особистості й середовища, утім рівень адаптованості особистості в межах різних підходів значною мірою різниться залежно від соціокультурних умов і методик здобуття базового рівня професійної освіти.

Отже, професійна підготовка може розглядатися як виключно важливий засіб досягнення соціальної рівноваги індивіда з навколишнім середовищем як результат цілеспрямованої підготовки інтеграції особистості й середовища, де акцент переноситься на процесуальні характеристики, та адаптація характеризується досягненням оптимальної взаємодії особистості й середовища внаслідок налагодження конструктивного взаємообміну.

Тому в цьому випадку важливим аспектом нашого дослідження стає розгляд професійного становлення індивіда в соціокультурному контексті функціонування чинної системи професійної освіти, а також дослідження зв'язків і відносин типологізованих на об'єктному й суб'єктному рівнях закономірностей – як шлях отримання конкретного наукового знання про механізми функціонування й форми прояву взаємовпливів у різних соціокультурних системах для цілеспрямованого управління ними на етапі професійного самовизначення особистості. Аналіз наукового супроводу цих процесів соціологами як у вивченні трансформації вітчизняної професійної морської освіти, так і тенденцій та перспектив розвитку галузі в цілому, на нашу думку, уже сьогодні дає змогу плановірно використовувати статистичні дані досліджень динаміки й векторів трансформацій чинних для галузі соціальних систем у їх взаємодії з життєвим світом конкретного індивіда для модернізації системи його професійної освіти та обґрунтування перспективних методологій досягнення їх максимальної ефективності.

Оскільки методологічні засади системи професійної освіти не можуть бути втілені поза контекстами взаємодії реальних соціальних систем й української громадянської спільноти й виходячи з базових потреб у професійній самореалізації кожного громадянина країни, застосування багатьох новітніх методик дослідження й наукового супроводу процесу формування професійної освіти відбувається з урахуванням теорій життєдіяльності та досягнення життєвого успіху. Сучасні соціологічні й міждисциплінарні прикладні напрацювання вже сьогодні дають можливість більш повного використання освітянського потенціалу в цьому процесі. На нашу думку, це дасть змогу розв'язати багато проблем формування, закріплення, відтворення й регулювання продуктивних форм відносин між членами суспільства на засадах забезпечення згуртованості та культурної взаємовідповідності членів професійних груп, а на практиці означатиме розширення можливостей повноцінної адаптації особистості до правил ринкових відносин і формування ринкової культури в молоді, тим самим оптимізуючи систему соціальних взаємин в усталеному регіональному соціокультурному просторі з опорою на ефективне використання соціального капіталу молодого професіонала.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Системне соціологічне опрацювання соціально-культурних аспектів розвитку вітчизняної професійної морської освіти в контексті регіонального розвитку й перспектив галузі в цілому, на нашу думку, уже сьогодні дає змогу підійти до створення комплексної моделі формування галузевого фахівця як елемента соціальної системи у взаємодії з життєвим світом конкретного індивіда.

Указаний підхід уможливило корелювання якості професійної соціалізації особистості в процесі навчання та формування в професійному середовищі значимих для регіонального розвитку соціальних зв'язків. Оскільки сьогодні саме чинники специфіки соціокультурного простору в професійному спрямуванні й становленні особистості в сучасних контекстах розвитку українського суспільства стають необхідною умовою модернізації професійної освіти і як засобу формування цілісного професійного «інтерсуб'єктивного світу» сучасної особистості, то якісне соціологічне знання про механізми формування та функціонування професійно-ментальних характеристик фахівців морських спеціальностей може достатньою мірою забезпечити цілеспрямоване коригування цих процесів на етапах професійного самовизначення, освіти й соціалізації фахівця.

З опорою на сучасні моделі реалізації фахового потенціалу та успішної інтеграції особистості указаний підхід, на нашу думку, є найбільш ефективним для формування самосвідомості професійної страти на засадах соціальної довіри й визначеної системи соціальних взаємин Приморського регіону.

Джерела та література

1. Злобіна О. Особистість як суб'єкт соціальних змін / О. Злобіна – К. : Ін-т соціології НАН України, 2004. – 400 с.
2. Зубов В. О. Кроскультурний пастиш в умовах глобалізації: світоглядний аспект / В. О. Зубов. – К. : Ін-т вищої освіти НАПН України, 2014. – 278 с.
3. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / Е. М. Лібанова, С. Ю. Аксьонова, В. А. Головенько / [под ред. Е. М. Лібанової]. – К. : Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. – 248 с.
4. Макогон Ю.В. Украина – держава морская : монография / Ю. В. Макогон, А. Ф. Лысый, Г. Г. Гаркуша, А. В. Грузан ; [под ред. Ю. В. Макогона]. – Донецк : ДонНУ, 2010. – 393 с.

5. Назарук О. Довіра як передумова формування позитивного соціального досвіду особистості / О. Назарук // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюшка НАПНУ – К. : Ін-т психології ім. Г. С. Костюшка НАПНУ, 2010. – Т. 12. – С. 216–224.
6. Образование как фактор социальной дифференциации и мобильности (“Круглый стол”) // Социс. – 2003. – № 5. – С. 47–53.
7. Соціальні практики в глобальному вимірі : монографія / [Б. В. Попов, О. В. Нельга, В. Б. Фадеев, В. В. Багінський, Г. Ю. Носова]. – К. : [б. в.], 2009. – 292 с.
8. Структурні виміри сучасного суспільства : навч. посіб. / за ред. С. Макеєва. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2006. – 372 с.
9. Janiszewski L. Socjologia morska – jej przedmiot i funkcje / L. Janiszewski, A. Sosnowski // Studia Socjologiczne. – 1983. – №3 (90). – S. 35–59.

References

1. Zlobina, O. (2004), *Personality as subject of social changes*, Kyiv : Institute of Sociology of NAS of Ukraine, 400 p.
2. Zubov, V. (2014), “*Cross-cultural paste in the context of globalization: ideological aspect*”, Kyiv : Institute of Higher Education of the NAES Ukraine, 278 p.
3. Libanova, E. (2010), *Youth and youth policy in Ukraine: socio-demographic aspects*, Kyiv : Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, 248 p.
4. Makogon, Y. (2010), “*Ukraine is sea state: monograph*”, Donetsk : Donetsk National University, 393 p.
5. Nazaruk, A., (2010), “Trust as a precondition for creating a positive social experience of the individual”, *Problems of general and educational psychology: scientific research journal of the G.S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, Vol. 12, Pp. 216–224.
6. “*Education as a factor of social differentiation and mobility ("Round Table")*” (2003), SOCIS, No. 5, Pp. 47–53.
7. Popov, B., and other (2009), *Social practices on a global dimension: monograph*, Kyiv : Institute of Philosophy of Skovoroda NAS of Ukraine, 292 p.
8. Makeieva, S., Ed. (2006), *Structural dimensions of modern society*, Kyiv : Institute of Sociology of NAS of Ukraine, 372 p.
9. Janiszewski, L., Sosnowski, A. (1983), Socjologia morska – jej przedmiot i funkcje, *Studia Socjologiczne*, Vol. 90, No. 3, p. 35–59.

УДК 316.74:37

Особливості процесу адаптації випускників інтернатного закладу системи освіти до соціального середовища

Наталія Гордієнко –

кандидат соціологічних наук,
доцент, проректор з наукової
роботи Хортицької національної
навчально-реабілітаційної академії,
Запоріжжя, Україна.
E-mail: natali_zp_ua@mail.ru

Для України актуальною проблемою залишається соціальна адаптація молоді до суспільно-політичного, професійно-трудового, сімейно-побутового й культурно-дозвілєвого життя. Згідно з результатами порівняльного соціологічного дослідження життєвих планів випускників інтернатних закладів й осіб, котрі не навчалися в інтернатних закладах, зафіксовано вповільненість процесу адаптації випускників інтернатних закладів до соціального середовища, більш тривалий період освоєння соціального та життєвого простору, порівняно з людьми, які не навчалися в інтернатному закладі. Установлено, що в усіх вікових групах випускники інтернату меншою мірою готові займатися трудовою діяльністю, ніж інші громадяни. У віці понад 30 років проблема створення сім'ї все ще цікавить 17 % випускників інтернатів, тоді як серед іншого населення цього віку – 10 %. У зрілому віці менша частина випускників інтернатів, порівняно з іншими респондентами, розв'язує проблему життя.

Received: October, 2016
1st Revision: November, 2016
Asseped: December, 2016

Ключові слова: соціальна адаптація, соціальна мобільність, інтернатний заклад, життєві плани.